

Kiezen moet, zoeken mag?

Onderzoek naar keuzeprocessen van jongeren binnen Lentiz

Fieke Raaijmakers i.s.m. Sandra de Kroon en Herman ter Burkes de Vries, adviseurs
van Van Beekveld & Terpstra Organisatieadviesbureau

Landelijk hebben de 51.735 jongeren die in het schooljaar 2006-2007 hun opleiding zonder diploma verlieten de aandacht van de politiek. Dit is niet kenmerkend voor de laatste tijd: al jaren is het aantal vroegtijdige schoolverlaters¹ hoog. Nationaal is het streven om dit aantal terug te dringen naar 35.000 per jaar, met als voornaamste doel het terugbrengen van de hoge private en maatschappelijke kosten van vroegtijdige uitval.² Met name in de grote steden is dit is geen eenvoudige opgave vanwege de 'gestapelde' problematiek onder de betreffende jongeren.

De kans op een succesvolle leerloopbaan wordt voor een belangrijk deel bepaald door de talenten, vaardigheden en motivaties van jongeren en hun sociale omgeving. De keuzes die jongeren maken ten aanzien van hun studie en (toekomstige) beroep spelen eveneens een grote rol: wanneer jongeren een keuze maken die niet aansluit bij hun capaciteiten en/of persoonlijke interesses kan dit leiden tot vroegtijdige uitval, het wisselen van opleiding of het onderbenutten van de talenten van jongeren.³ Uit onderzoek blijkt dat 36% van de jongeren die gestopt is met hun opleiding dit heeft gedaan vanwege een foute keuze: 27% vanwege de wens om een andere opleiding te gaan volgen en 9% vanwege een teleurstelling (het niet voldoen van de opleiding aan de verwachtingen).⁴

Deze uitval is voor een deel door de school te beïnvloeden door het bieden van een adequate studie- en beroepskeuzebegeleiding, ook wel loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) of leerloopbaanbegeleiding genoemd. Uit onderzoek komt naar voren dat er in het vmbo en mbo weliswaar veel aandacht is voor dergelijke begeleiding en er veel wordt ondernomen, maar dat dit slechts op zeer geringe schaal leidt tot een goed ontwikkelde praktijk. De inspanningen lijken vooral beperkt te blijven tot het formuleren van beleidsintenties en leiden nog (te) weinig tot concrete resultaten.⁵

Binnen Lentiz heeft het thema studie- en beroepskeuzebegeleiding eveneens de aandacht. Om te onderzoeken hoe de keuzeprocessen verlopen bij jongeren en in welke mate de vroegtijdige uitval deels kan worden voorkomen door dit keuzeproces te ondersteunen, is de afgelopen periode een onderzoek uitgevoerd binnen een aantal Lentiz-scholen.⁶ Centraal hierbij stond de beleving van jongeren: Wat zijn hun motieven bij het maken van een keuze? Wie spelen hierbij een rol? Is er een duidelijk doorslaggevend keuzemoment te onderscheiden en is de timing van dit moment goed? Hebben jongeren een goed beeld van de keuzemogelijkheden en de gevolgen van hun keuze? Wat helpt jongeren wel en niet bij het maken van een keuze?

Om de antwoorden op deze vragen te achterhalen zijn interviews gehouden met jongeren, zowel binnen het vmbo als het mbo. Daarbij zijn jongeren uit alle klassen/opleidingen en alle niveaus aan het woord gelaten. In dit artikel worden de resultaten van deze gesprekken weergegeven en gerelateerd aan recente publicaties die op dit terrein zijn verschenen.

Uit de interviews komt eenzelfde beeld naar voren als in onderzoeken wordt geschetst: kiezen is niet eenvoudig. Daarnaast blijkt dat het keuzeproces voor iedere jongere anders verloopt. Generaliserend is er wel een aantal 'typen' jongeren te onderscheiden:

- ▶ Er is een groep jongeren die duidelijk weet wat ze willen. Sommige jongeren hebben al heel vroeg een keuze gemaakt en zijn hier zeker van (vrachtwagenchauffeur, stukadoor). Deze jongeren vinden alle inspanningen in het kader van keuzebegeleiding langdradig en overbodig. Dit geldt in het bijzonder voor de jongeren (jongens) die kiezen voor de tuinbouw. Van deze (kleine) groep jongeren

'Mijn ouders hebben een tuiniersbedrijf. Ik help hen van kleins af aan al mee. Voor het maken van mijn keuze heb ik naar geen andere opleidingen gekeken.'

Student MBO Greenport

is het duidelijk dat zij in 'tuinders-families' zijn opgegroeid en van kleins af aan al meehelpten. Ondanks dat er vanuit de achtergrond sprake is van een soort vanzelfsprekendheid lijken ze toch ook bewust te kiezen voor het vak. Ze praten met een zekere beroepstrots over het harde werken, vroege opstaan, lange dagen en het opofferen van vakanties. Ze ervaren dit niet als probleem, maar geven aan dat de jongens zonder dezelfde achtergrond het hierdoor vaak niet redden.

Een ander deel van de jongeren (met name binnen het vmbo) weet wat ze willen en kiest (een sector) op basis van een (romantisch) ideaal (dierenarts, stewardess, brandweerman, advocaat). Een realistisch beeld van het beroep lijkt in veel gevallen te ontbreken. Tevens sluit het gewenste beroep lang niet in alle gevallen aan bij hun capaciteiten.

- ▶ Een andere groep jongeren maakt een negatieve selectie op basis van wat zij denken dat zij niet willen. Veel van de oordelen komen voort uit vooroordelen en onwetendheid. Aan bepaalde sectoren worden negatieve associaties gekoppeld, zoals bijvoorbeeld 'Wanneer je Zorg & Welzijn kiest moet je alleen maar bejaarden wassen of op kinderen passen.', 'In de sector Techniek krijg je vieze handen en het is alleen voor jongens.' of 'Economie is de hele dag op kantoor achter een computer zitten en administratief werk doen.'

Soms worden keuzes gemaakt als gevolg van het niet kunnen kiezen van vakken of niveau (vanwege onvoldoende resultaten), dan wel het niet leuk of goed vinden van vakken en/of de docent.

- ▶ Een deel van de jongeren heeft een aantal verschillende alternatieven voor ogen (in de meeste gevallen twee of drie mogelijkheden). Deze jongeren twijfelen dus nog. De meeste jongeren geven aan dat ze door middel van het bezoeken van open dagen en erover praten met hun ouders van plan zijn hun definitieve keuze te gaan bepalen.

Wie valt waar uit?

Veruit de meeste leerlingen vallen uit in het mbo (ongeveer 35.000). In het voortgezet onderwijs ligt dit aantal op circa 11.000 en een groep van 7.000 leerlingen behaalt wel een vmbo diploma maar maakt niet de stap naar een vervolgopleiding.

Tussen de niveaus zijn grote verschillen waar te nemen. Zowel op het vmbo als het mbo vallen de meeste leerlingen uit in de laagste niveaus. In het vmbo blijkt een lwoo-indicatie vooral in de eerste jaren een bijkomende risicofactor voor uitval. Bron: ROA (2009)

Een klein deel is van plan gerichte stages te gaan zoeken passend bij de uiteenlopende interesses om op deze wijze tot een keuze te komen.

- ▶ Een (klein) deel van de jongeren heeft geen idee wat ze willen.

In de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg is dit een lastige groep jongeren. Ze lijken namelijk in het algemeen ook niet erg gemotiveerd om erachter te komen wat ze wel willen.

In de theoretische leerweg zijn er jongeren die om deze reden kiezen voor een breed vakkenpakket en/of om door te stromen naar het havo. Op deze manier stellen ze een gerichte keuze voor een beroep nog even uit. Deze categorie jongeren heeft er in het algemeen vertrouwen in dat ze er in de loop van de tijd achter gaan komen wat ze willen.

Wanneer aan jongeren gevraagd wordt wat zij als het belangrijkste keuzemoment ervaren komt daar geen duidelijk moment uit naar voren. Jongeren ervaren in het algemeen de keuze waar zij op dat moment voor staan als belangrijk voor het vervolg van hun leerloopbaan. Dit impliceert dat de leerloopbaan een keten is van belangrijke keuzemomenten.

De keuzemomenten in een notendop

Het studie- en beroepskeuzeproces van jongeren begint aan het eind van de basisschool wanneer een keuze moet worden gemaakt voor een voortgezet onderwijschool. Op de basisschool worden jongeren echter matig of niet voorgelicht over de inhoud van het vervolgonderwijs. De meesten hebben wel uitgelegd gekregen welke niveaus er zijn, maar van wat de gevolgen in de toekomst zijn van een keuze voor een bepaalde leerweg hebben ze geen beeld, laat staan van welke beroepen met welk niveau mogelijk zijn.

De meeste jongeren oriënteren zich op de voortgezet onderwijscholen door open dagen te bezoeken met hun ouders. In veel gevallen worden ook schoolbezoeken en dergelijke georganiseerd, maar de open dag wordt in veruit de meeste gevallen als doorslaggevend genoemd. De ontvangst tijdens de open avond, de sfeer (kleinschalig en rustig) en uitstraling (onder andere van het gebouw) en de nabijheid bij huis zijn

elementen die leerlingen noemen wanneer gevraagd wordt naar de reden van hun keuze voor de school. Opvallend is dat een redelijk grote groep leerlingen een negatieve keuze maakt: ze kiezen voor een school omdat andere scholen afvielen, bijvoorbeeld vanwege de ervaring op de open dag of vanwege verhalen of imago.

In het eerste leerjaar van het vmbo wordt weinig of geen aandacht besteed aan studie- en beroepskeuze. Het houdt de leerlingen over het algemeen ook weinig bezig. De leerlingen die de theoretische leerweg volgen hebben, zeker in de onderbouw, in het algemeen een vager beeld van de 'wereld van de beroepen' dan de jongeren die een basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg volgen.

In het tweede leerjaar wordt aandacht besteed aan een oriëntatie op sectorkeuze door middel van Praktische Sector Oriëntatie (PSO). Hiermee wordt op alle scholen gewerkt. De opbrengst van PSO wordt door jongeren verschillend ervaren: er zijn jongeren die aangeven dat zij niet zo geïnteresseerd zijn in de verschillende sectoren ('Zij weten het al.'). Er zijn ook jongeren die aangeven wel wat zicht te krijgen op de inhoud van de verschillende sectoren en vinden dat PSO hun blikveld verruimt. Er zijn ook jongeren die aangeven er niet veel aan te hebben gehad, mede doordat zij vinden dat de PSO veelal op de 'buitenkant' is gericht en de kern mist. De relatie tussen PSO en studie- en beroepskeuze is voor jongeren lang niet altijd duidelijk.

'Hier op school doen ze erg hun best. Alleen, ze laten je de voorkant zien, maar je ziet nooit wat er achter zit.'

Leerling Geuzencollege

In klas 3 volgen de leerlingen onderwijs in een sector. In een aantal gevallen kan in het begin van leerjaar drie door middel van een carrousel een oriëntatie gedaan worden en volgt voor de herfstvakantie de definitieve keuze. De invulling van het onderwijs is dan afhankelijk van de programma's die gevolgd kunnen worden. Een aantal jongeren is in de derde klas al gericht bezig met hun vervolgkeuze door open dagen te bezoeken.

'Ik heb een beroepsinteressesettest gedaan.' Schaterend van het lachen: 'Daar kwam uit dat ik begrafenisondernemer moet gaan worden!'

Leerling Maaslandcollege

De voorbereiding op het mbo (en havo bij Dalton MAVO) is onderwijsinhoudelijk nog in ontwikkeling. Jongeren bezoeken in de meeste gevallen, nadat ze zich via een beroepenmarkt en internet hebben georiënteerd, de open dagen van het mbo. Inhoudelijk hebben ze geen goed beeld van het mbo en de vervolgopleiding (wat het precies betekent en wat ze ermee kunnen). Het voorlichtingsmateriaal is naar hun mening oppervlakkig (dvd's / filmpjes die stereotype beelden bevestigen) en te wervend (glossy folders).

Binnen alle scholen worden jongeren begeleid bij hun studie- en beroepskeuze. Het beleid ten aanzien van deze begeleiding vertoont echter nog weinig inhoudelijke samenhang. Zo ontbreekt een doorgaande lijn aansluitend bij het ontwikkelingsproces dat jongeren doormaken. Hierdoor is de invulling sterk afhankelijk van de betreffende decaan, mentor of docent.

Jongeren die weten wat ze willen worden mede hierdoor beter begeleid dan jongeren die nog niet weten wat ze willen. Weten wat je wilt werkt stimulerend, niet alleen voor de jongere zelf, maar ook voor de mentoren / docenten, die hierdoor samen met de jongere op zoek kunnen gaan naar een opleiding die past bij de ambities van de jongere. Desondanks zijn de meeste jongeren in algemene zin tevreden over de begeleiding ('Ze doen hier op school erg hun best om je te helpen.'). De meeste jongeren zien echter ook ruimte voor verbetering. Suggesties die jongeren hebben gedaan zijn onder meer:

- ▶ Meer laten zien en ervaren (passende stages die aansluiten bij interesses).
- ▶ Vroeger beginnen met de begeleiding en hier meer tijd en aandacht aan besteden.
- ▶ Personen die komen vertellen over een beroep / gastlessen van docenten van het mbo & beroepsuitoefenaars.
- ▶ Langsgaan op het mbo / dag meelopen.
- ▶ De beroepenmarkt grootschaliger opzetten.

Jongeren geven aan dat de stages (inclusief de M-stages)⁷ ze het beste helpen bij het maken van een keuze. Het daadwerkelijk ervaren geeft ze het beste inzicht in het beroep / de sector en hun eigen interesses en persoonlijkheid. Jongeren geven aan dat in dit kader de reflectie vergroot zou kunnen worden. Het (klassikaal of in kleine groepjes) bespreken wat je ervaren hebt tijdens de stages, wat wel en niet aansprak en waarom is in hun ogen een middel om het effect van de stages te vergroten.

De leerlingen binnen Big Picture⁸ geven duidelijk aan dat de projecten bijdragen aan het maken van een keuze. Het 'zoeken naar je passie' is regelmatig genoemd.

De meeste jongeren hebben een beroepsinteressesettest gedaan. De meningen over dergelijke tests lopen uiteen. De meeste jongeren vinden de tests wel leuk, maar ze vinden ze lang niet altijd nuttig. Voor sommige jongeren vormt de uitslag echter een bevestiging van hun eigen ideeën en in die zin een geruststelling dat ze op de goede weg zijn. Er is een groot verschil waar te nemen tussen leerlingen van het vmbo en mbo-studenten. De mbo-studenten lijken zich meer bewust van de keuzes die ze gemaakt hebben en nog moeten gaan maken; dit lijkt voor een belangrijk deel verklaard te kunnen worden door hun leeftijd (ze zijn verder in hun eigen ontwikkelingsproces).

De jongeren kiezen bewust voor een vervolgopleiding nadat ze zich hebben georiënteerd. Bepalend bij het maken van een keuze voor de school zijn vergelijkbare elementen als bij de keuze voor de VO-school: de open dag, bekendheid bij familie/vrienden en de sfeer. Verschillende jongeren weten al wat ze na het mbo willen gaan doen. Een aantal wil aan het werk (sommigen kunnen niet wachten en zien school als een noodzakelijk kwaad) en een deel wil (op termijn) een eigen bedrijf starten. Deze laatste groep jongeren waardeert de ondernemersvaardigheden die hen in de opleiding worden bijgebracht. Anderen willen doorstromen naar hogere niveaus en/of naar het hbo (meestal naar een verwante of verbredende opleiding). De meningen zijn verdeeld over de voorbereiding op deze keuze door de school.

Aan de jongeren is gevraagd of zij leeftijdsgenoten kennen die zijn gestopt met hun opleiding. In de meeste gevallen was dit het geval. De belangrijkste redenen die zij noemen waarom deze jongeren zijn uitgevallen hebben te maken met het tegenvallen van de opleiding door het hebben van een verkeerd beeld vooraf (te weinig praktijk, te moeilijk, niet leuk en dergelijke). Hierdoor raken jongeren gedemotiveerd waardoor ze hun huiswerk niet meer maken en de verleiding om te gaan werken groot wordt. Daarnaast worden privéomstandigheden genoemd als reden voor uitval.

Uit onderzoek blijkt dat een onvoldoende kwaliteit van het geboden onderwijs (in het VO) eveneens een rol speelt in het vroegtijdig schoolverlaten (aspecten als kwaliteit van het lesaanbod, kwaliteitszorg, afstemming van het onderwijs op verschillen tussen leerlingen en het schoolklimaat worden als redenen voor uitval aangemerkt).⁹ Deze constatering wordt door de jongeren – zowel uit het vmbo als uit het mbo – bevestigd. Zij geven aan dat een slechte organisatie, te lage kwaliteit en niveau van onderwijs redenen zijn waardoor jongeren gedemotiveerd raken.

Volgens de jongeren hebben de meeste van hun uitgevallen leeftijdsgenoten wel de intentie om een andere opleiding te gaan volgen.

Wie spelen een rol?

De sociale omgeving van jongeren speelt een grote rol in het keuzeproces. Veel jongeren geven aan dat ze met hun ouders (in sommige gevallen broers of zussen) praten over de keuze waar ze voor staan. Jongeren met familieleden die actief betrokken zijn door met hen te communiceren over en hen te stimuleren tot het maken van een passende keuze vallen minder snel uit.

De rol van ouders verandert naarmate de jongeren ouder worden (van begeleiden en sturen naar stimuleren door het tonen van interesse). Jongeren geven aan dat hun ouders ze vrij laten om te kiezen wat zij leuk vinden, al geeft een aantal jongeren aan dat de ouders restricties opleggen (dat ze bijvoorbeeld nog liever niet hebben dat hun zoon of dochter op kamers gaat wonen, waardoor een opleiding dicht bij huis gezocht wordt).

Vriend(inn)en hebben een bescheiden invloed bij het kiezen voor een opleiding. Ze worden in het algemeen wel geconsulteerd, maar jongeren geven vrij stellig aan dat zij hun keuze voor een opleiding niet laten hangen van wat vriend(inn)en ervan vinden danwel van welke keuze die vriend(inn)en zelf maken. Bij de keuze voor een bepaalde school spelen leeftijdsgenoten wel een rol: de verhalen over de sfeer op en de kwaliteit van de school en de docenten laten zij (zwaar) meewegen in deze.

Het maken van een keuze

Kiezen is ingewikkeld. Niet alleen voor jongeren maar voor iedereen. Idealiter wordt een keuze gemaakt op basis van beschikbare informatie: uit de verschillende opties selecteer je de meest optimale. De werkelijkheid is echter anders: kiezen is geen rationeel proces. Hiervoor zijn diverse redenen. Een aantal is hieronder opgenomen:¹⁰

'Ik heb op het vmbo stage gelopen in een winkel omdat ik dacht dat ik dat wilde, maar ik vond het toch niet leuk.'

Student MBO Greenport

- ▶ De 'goede keuze' maken suggereert dat er één oplossing voorhanden is, terwijl er diverse alternatieven denkbaar zijn die bij een persoon kunnen passen.
- ▶ Het maken van een keuze is een dynamisch proces waarbij onbewuste factoren een belangrijke rol spelen. Een voorbeeld hiervan is het achteraf verklaren van een gemaakte keuze door het zoeken naar of creëren van bevestigende informatie. Daarnaast wordt het keuzeproces beïnvloed door verschillende processen die buiten de invloedssfeer liggen van de jongere.
- ▶ Keuzes worden in het hier en nu gemaakt, terwijl diezelfde keuzes gevolgen hebben voor de toekomst. Deze toekomst is onbekend. Het is dan ook onmogelijk om deze volledig te doorgronden en daarop nu te anticiperen.

Daarnaast is kiezen voor jongeren ingewikkelder dan voor volwassenen aangezien uit onderzoek blijkt dat jongeren nog niet de vermogens hebben ontwikkeld die hen in staat stellen tot zelfstandige reflectie, besluitvorming en zelfsturing. Om deze reden kunnen zij nog geen complexe lange termijn beslissingen nemen.

Wat kan de school doen?

Aangezien kiezen zo ingewikkeld is, is het des te meer van belang dat het keuzeproces en ontwikkelingsproces van jongeren wordt ondersteund. Niet alleen wanneer een jongere daadwerkelijk voor een keuze staat, maar als een rode draad door de hele leerloopbaan. In de huidige begeleiding van jongeren is er – ondanks alle goede intenties – te weinig aandacht voor dit proces. Een goede begeleiding ondersteunt het innerlijke ontwikkelingsproces en de vertaling hiervan naar buiten toe. Essentiële elementen in dit proces zijn het voeren van een dialoog, oprechte persoonlijke interesse en belangstelling. Begrip, geduld, aandacht en wederzijds vertrouwen bieden hiervoor de basis.¹¹

Wat jongeren met zoveel woorden zeggen is dat zij gebaat zijn bij een krachtige loopbaan-gerichte leeromgeving.¹² Door systematisch in gesprek te zijn met jongeren ontwikkelen jongeren loopbaancompetenties. In essentie komt het erop neer dat jongeren zichzelf leren kennen en ontdekken waar hun talenten, interesses en ambities liggen. Met behulp van deze competenties ontwikkelen ze vervolgens een arbeidsidentiteit. Dit is het vermogen om antwoord te kunnen geven op vragen als 'Wat betekent arbeid in mijn leven?', 'Wat wil ik, via mijn werk, betekenen voor anderen?' en 'In welk werk kan ik mijn capaciteiten en ambities het beste ontpoelen?'. Om dit te bereiken moeten jongeren kunnen reflecteren en op basis daarvan nieuwe stappen zetten en ervaringen opdoen. Uit onderzoek blijkt tevens dat wanneer jongeren weten wat ze zelf willen en kunnen en bovendien inzicht hebben in de bijbehorende beroepsmogelijkheden dit de leermotivatie bevordert.

Het bovenstaande pleit voor een integraal en samenhangend beleid ten aanzien van de studie- en beroepskeuzes, dat waar mogelijk van het vmbo doorloopt in het mbo. De begeleiding moet gericht zijn op het leer- en ontwikkelingsproces van jongeren in plaats van zich alleen te concentreren op de voorliggende keuze.

Kenmerken van een goed studie- en beroepskeuzebeleid

Een goed studie- en beroepskeuzebeleid heeft een aantal kenmerken:

- Op de eerste plaats is het beleid systematisch: helder uitgewerkt en consistent met een duidelijke visie op het leer- en ontwikkelingsproces.
- Tevens is het beleid realistisch: beleid en begeleiding zijn gebaseerd op realistische beelden van wat individuen en de organisatie aankunnen (bijvoorbeeld de benodigde competenties bij docenten om te kunnen coachen) en uitvoerbaar, gegeven de huidige wet- en regelgeving.
- Het is van belang dat de begeleiders toegerust zijn (of worden) voor hun taak: een competente docent is niet automatisch een goede loopbaanbegeleider. Vanzelfsprekend moeten begeleiders over voldoende tijd en adequate instrumenten beschikken.
- Tenslotte is het beleid methodisch: de gehanteerde instrumenten worden gebaseerd op algemeen aanvaarde theoretische inzichten en modellen en worden ingezet op basis van datgene dat het meest geschikt is voor de jongere (maatwerk).

Bron: Luken (2009)

‘Door de brede opleiding merk ik dat ik andere dingen ook leuk vind.’

Student MBO Greenport

Idealiter start de leerloopbaanbegeleiding dan ook op de basisschool met het stimuleren van kinderen om om zich heen te kijken en stil te staan bij hun ervaringen. Hierbij gaat het niet zozeer om het maken van de *goede* keuze, maar om het maken van *een* keuze. Ook een verkeerde keuze brengt immers ervaringen en voortgang met zich mee. Daarbij is het tevens van belang dat er een weg wordt gevonden tussen het stimuleren van de doelen, dromen en idealen van de jongeren en van het eventuele bijstellen van deze toekomstbeelden.

Het resultaat en succes van een gemaakte keuze – zowel een goede als een slechte keuze – zijn sterk afhankelijk van de binding die ontstaat tussen de jongere en de gekozen opleiding c.q. het gekozen werk. Hier hebben scholen (en opleidingsplaatsen c.q. werkgevers) invloed op. Goede keuzes kunnen door het uitblijven van een binding slecht aflopen en slechte keuzes goed aflopen.¹³

Dit aspect ondersteunt het belang van een goede begeleiding, in het bijzonder van de ‘overstap’ momenten (van de basisschool naar het VO, van het VO naar vervolgopleidingen en/of naar werk).

Naast begeleiding heeft dit echter ook een inhoudelijke component in zich: het communiceren naar jongeren wat het nut en de meerwaarde van een vak en de aangeboden stof zijn (waar ze later bij de uitoefening van hun beroep de aangeboden kennis en vaardigheden voor nodig hebben) en de onderlinge samenhang tussen de vakken. Hierdoor ontstaat eveneens de nodige binding.

Bij de studie- en beroepskeuzebegeleiding is aandacht voor de sociale omgeving van de jongere eveneens van belang. Ondanks dat in het mbo de jongeren jongvolwassenen zijn – en ook als dusdanig behandeld moeten worden – spelen de ouders (en in sommige gevallen broers en zussen) een belangrijke rol.

Uit de gesprekken met de betrokkenen vanuit de scholen bij de studie- en beroepskeuzebegeleiding blijkt dat vmbo-scholen weinig zicht hebben op het succes van hun leerlingen in het vervolgtraject. In het algemeen weet de school wel waarnaar de leerlingen zijn uitgestroomd, maar over hoe succesvol zij vervolgens zijn is weinig tot niets bekend. Ook in het mbo is weinig tot niets bekend over het vervolgtraject van de leerlingen die zijn uitgestroomd (al dan niet met een diploma).

Het is om meerdere redenen interessant om hier meer aandacht voor te hebben. Aan de hand van de resultaten kan het onderwijs gericht verbeterd worden of als succesfactor worden aangemerkt (wanneer blijkt dat leerlingen ergens in onderpresteren of in uitblinken). Dit komt de onderwijskwaliteit in algemene zin ten goede. Toegespitst op studie- en beroepskeuzebegeleiding kan gericht gereflecteerd worden op de gehanteerde instrumenten en beleid: wat heeft jongeren geholpen om een ‘juiste’ keuze te maken?

Praktisch kan het zinnig zijn om de jongeren te volgen omdat zij wellicht bereid zijn om hun ervaringen te delen met de school en jongeren op het (v)mbo.

Loopbaancompetenties

Er zijn vijf loopbaancompetenties te onderscheiden:

- **Capaciteitenreflectie:** reflecteren op de aanwezige capaciteiten / competenties die van belang zijn voor de leerloopbaan.
Hulpmiddelen bij de ontwikkeling van deze competentie zijn assessments in brede zin: tests, feedback methoden, kennistoetsen, criteriumgerichte interviews, portfoliobeoordeling en assessments in enge zin.
- **Motievenreflectie:** beschouwing van de wensen en waarden die van belang zijn voor de eigen leerloopbaan.
- **Werkexploratie:** onderzoek naar werk en mobiliteit in de leerloopbaan. De oriëntatie op het inzetten van (werk)competenties staat hierbij centraal. Behulpzaam in dit kader is het bieden van inzicht in de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt (o.a. waar is veel werk in en waar weinig) en het beroepsperspectief (voor welke beroepen leiden de opleidingen op). Daarnaast zijn uiteenlopende ervaringen van belang om deze competentie te ontwikkelen.
- **Loopbaansturing:** loopbaangerichte planning en beïnvloeding van het leer- en werkproces. Het gaat hierbij om het plannen van en het onderhandelen over de ontwikkeling en het inzetten van (werk)competenties voor de leerloopbaan. De school kan dit faciliteren door de beroepsprofielen af te zetten tegen de competentieontwikkeling van de jongeren (bijvoorbeeld met behulp van een persoonlijk ontwikkelingsplan (POP) of een portfolio), voorlichting te geven over de verschillende opleidingen en opleidingsniveaus en doorstroommogelijkheden te creëren.
- **Netwerken:** het opbouwen en onderhouden van contacten op de arbeidsmarkt gericht op leerloopbaanontwikkeling. Deze netwerken bouwen jongeren onder meer op door ervaringen op te doen binnen veel verschillende bedrijven.

Bron: Kuijpers e.a. (2006)

Jongeren kiezen veelal vanwege het imago en de status voor een beroep (geslacht en etnische achtergrond spelen hierbij eveneens een rol). Om een passende keuze te kunnen maken moeten jongeren een beter beeld krijgen van de beroepspraktijk: niet alleen de voor- en nadelen van een beroep moeten inzichtelijk worden, maar ook de inhoud, werkomgeving, carrièremogelijkheden en het salaris zijn hierbij van belang. Het is van belang om informatie aan te bieden die een helder overzicht geeft en antwoord geeft op de vragen van de jongere. Voorlichtingsmateriaal moet dan ook duidelijk, realistisch, aantrekkelijk en niet-wervend zijn.

Filmpjes over wat verschillende beroepen inhouden – mits ze niet te oppervlakkig zijn en niet de bestaande vooroordelen bevestigen - kunnen hierbij een hulpmiddel zijn, maar het laten ervaren wat beroepen inhouden en hierop laten reflecteren biedt de meeste meerwaarde. Stages, bedrijfsbezoeken, meeloopdagen of (interview)opdrachten passend bij de interesses van de jongere zijn hierbij mogelijkheden.

Inspanningen op dit terrein worden door leerlingen als zeer positief ervaren, ondanks dat de organisatie hiervan lastig en arbeidsintensief is voor de school.

Hieronder is een aantal praktische tips en suggesties opgenomen die scholen kunnen helpen:

- ▶ **Maak (beter) gebruik van de bestaande infrastructuur.**
Mbo-instellingen beschikken vaak over betere contacten met het bedrijfsleven dan VO-scholen. Het mbo kan het vmbo op dit terrein ondersteunen. Tevens kan het mbo een rol spelen bij het versterken van het inzicht in de vervolgoopleidingen: vmbo-leerlingen kunnen bijvoorbeeld door middel van praktijksimulaties, sectoropdrachten, proeflessen of meeloopdagen een beter beeld krijgen van het mbo en de geboden opleidingen.
Daarnaast beschikken kenniscentra over de nodige contacten en hebben diverse instrumenten ontwikkeld.
- ▶ **Uitwisseling tussen het mbo en vmbo kan ook op een andere manier plaatsvinden.** Zo kunnen mbo-studenten als mentor optreden voor vmbo-leerlingen: leerlingen kunnen leren van jongeren die deze fase al doorlopen hebben en mbo-studenten worden gestimuleerd om op hun eigen keuzeproses te reflecteren. Een andere mogelijkheid is het uitwisselen van docenten tussen het vmbo en het mbo.

'Ik wil graag dierenarts worden of hondentrimmer. Welke van de twee weet ik nog niet zeker.'

Leerling Maaslandcollege

- ▶ Om goede voorlichting te kunnen geven moeten docenten en/of decanen op de hoogte zijn van de dagelijkse praktijk in het bedrijfsleven. Een middel hierbij zijn docentstages – een of meer dagen praktische ervaring opdoen binnen zijn of haar sector – (bijvoorbeeld georganiseerd door de kenniscentra).
- ▶ Versterk de intake op het mbo door meer aandacht te hebben voor de motivatie van de jongere en de onderbouwing van de keuze voor de opleiding.
- ▶ Er kan gebruik worden gemaakt van het netwerk van jongeren. Hierbij kan gedacht worden aan het interviewen van, en/of een dag meelopen met, een paar personen met een aansprekend beroep in de omgeving van de jongere. Ook hebben veel jongeren een bijbaantje waar opdrachten aan gekoppeld kunnen worden (bijvoorbeeld: Wat leert het werk je over de werkomgeving binnen de betreffende sector?, Wat spreekt je hiervan wel en niet aan en waarom?)
- ▶ De ouders van de jongeren vormen een interessante bron. Gedacht kan worden om via ouders een 'databank' te vullen met bedrijven die een of twee keer per jaar bereid zijn om jongeren te ontvangen. Ook kan ouders gevraagd worden om op school te komen vertellen over hun beroep en de route die zij hebben afgelegd hiernaartoe.¹⁴

Conclusie

Vroegtijdige schoolverlaters vormen een omvangrijk en complex probleem. Een deel van de uitval wordt veroorzaakt doordat jongeren een verkeerde keuze hebben gemaakt. Dit is weer voor een deel te voorkomen door de begeleiding ten aanzien van studie- en beroepskeuze te verbeteren. Natuurlijk zal niet alle uitval hiermee voorkomen kunnen worden, maar voor een deel kan de leerloopbaan van jongeren versterkt worden met middelen die door de school te beïnvloeden zijn. Namelijk door passende, betekenisvolle en uiteenlopende ervaringen aan te bieden en daar vervolgens de dialoog met jongeren over aan te gaan. En door uitdagend onderwijs te bieden.

Van Beekveld & Terpstra Onderzoek & Evaluatie heeft het onderzoek naar studie- en keuzeprocessen uitgevoerd in opdracht van Lentiz Onderwijsgroep. Kijk voor meer informatie op: www.vanbeekveldenterpstra.nl

van Beekveld & Terpstra
organisatieadviesbureau

Bronnen

Herweijer, L. (2008).

Gestruikeld voor de start: de school verlaten zonder startkwalificatie. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Kuijpers, M., Meijers, F., Bakker, J. (2006).

Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het? Driebergen: Het Platform Beroepsonderwijs.

Kuijpers, M., Meijers, F., Bakker, J. (2006).

Over leerloopbanen en loopbaanleren: loopbaancompetenties in het (v)mbo. Driebergen: Het Platform Beroepsonderwijs.

Luken, T.P. (2009).

Het dwaalspoor van de goede keuze: naar een effectiever model van (studie)loopbaanontwikkeling. Tilburg: Fontys Hogescholen.

Raad voor Werk en Inkomen (2008).

Voor de keuze: voorstellen voor een betere studie- en beroepsbegeleiding. Den Haag: RWI.

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2009).

Zonder diploma: aanleiding, kansen en toekomstintenties.

Maastricht: Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde, Universiteit Maastricht.

Voetnoten

- 1 Jongeren tussen de 12 en 22 jaar die niet tenminste een opleiding op havo, vwo of mbo-niveau 2 hebben afgerond en langer dan vier weken geen onderwijs volgen.
- 2 Het doel is dat de jaarlijkse toestroom van nieuwe vroegtijdige schoolverlaters (12-22 jaar) in 2012 is teruggedrongen tot 35.000. Dit is een halvering ten opzichte van het basisjaar 2001/2002 (ruim 70.000 vroegtijdig schoolverlaters).
- 3 RWI (2008).
- 4 ROA (2009).
- 5 M. Kuijpers e.a. (2006).
- 6 Aan het onderzoek werkten het Floracollege, Schievestecollege, Maaslandcollege, Geuzencollege, Dalton MAVO, MBO Greenport, MBO Animal en MBO Outdoor mee.
- 7 M-stage = maatschappelijke stage.
- 8 Een onderwijsconcept waarbinnen passiegericht onderwijs centraal staat. Jongeren zoeken gericht een bedrijf of werkplek die aansluit bij hun eigen interesses (passie).
- 9 ROA (2009).
- 10 T. Luken (2009).
- 11 T. Luken (2009).
- 12 M. Kuijpers e.a. (2006).
- 13 T. Luken (2009).
- 14 RWI (2008).